

Josip Turković-etnograf

Ove godine 12. svibnja otišao je od nas slikar, sakupljač narodnog blaga i podravski etnograf Josip Turković.

U mislima mi je zadnji susret s njim u Virju. Jednog toplog listopadskog, nedjeljenog popodneva prošle godine, na povratku iz Slavonije stali smo u novom hotelu u Đurđevcu i tamo našli knjigu »Podravska legenda«, koju je ilustrirao Josip Turković. Svratili smo k njemu da nam potpiše knjigu ne znajući da je to i zadnji susret s njim. Čavrljali smo u njegovoj novoj kući u kojoj se etnolog i ljubitelj narodnog blaga posebno ugodno osjeća jer je sve puno starih seoskih predmeta, koje je on marljivo sakupljao i spasio od uništenja a i zaborava svojim napi-

sima. Njegovi etnografski članci bili su prisutni već u prvom broju Podravskog zbornika 1975. godine (Narodno likovno stvaralaštvo u Podravini).

U tom prvom napisu Josip Turković navodi: »Držeći se principa: ne dodavati i ne oduzimati ništa onome što je narod stvorio, donosim svoja zapažanja onako kako sam ih čuo i vidio«.

Kao slikar prvenstveno ga zanima rukotvorstvo. Tekstovi su pisani na temelju stručne literature, kazivanja starih Podravaca i materijalnim nalazima, a popraćeni su fotografijama.

U prvom članku upoznaje nas sa seoskim graditeljstvom i stanovanjem. Navodi da se još po podravskim selima nalaze stare kuće, građ-

Josip Turković, snimio T. Đurić

Stara klijet Josipa Turkovića, snimio T. Đurić

ne od tesane hrastovine oblijepljene ilovačom, a pokrivene šindrom, slamom ili trstikom (uz Dravu). One su svjedočanstvo minulog doba pa Turković poziva i upozorava na potrebu konzervacije ili pak na stvaranje etnosa-sela kako bi se sačuvala za budućnost kulturna baština ovog kraja.

Daje nam vrlo zanimljive i detaljne podatke o unutrašnjem uređenju kuće koja se sastojala od glavne prostorije **iže** gdje se odvija najveći dio životnih aktivnosti. Tu su još **kunja** ili kuhinja i komora ili **ižica**. Predstavljen je i sav kućni inventar.

Dat je i pregled gospodarskih objekata, među kojima dominiraju bogato ukrašeni ambari te koševi ili **virjani**, pravljeni od pletera.

Poglavlje o preslicama počinje stihovima urezanim na jednoj preslici.

Predi predi preslica
draga moja ružica,

gde ko las
gde ko klas,
gde ko vrapčeva glava,
onda budeš prelja prava,
da si mi zdrava.

Obrada preslica, koje se u svakom selu razlikuju, razrađena je do najsitnijeg detalja. Za preslice koje su istovremeno alat i ukras Turković kaže: »Na preslicama živi pravo likovno bogatstvo. Uzmimo samo jedan od najčešće ponavljanih elemenata ornamenta-rozetu. Ona se na svakoj preslici pojavljuje više puta, negdje i šest puta, ali svaki put različito stilizirana, tako da usporedbom oko dvije stotine preslica nisam našao ponavljanja. Kolika je to maštovitost! Svako selo je gajilo, da tako kažem, vlastiti stil.«

Kod preslica je vidljiv njegov slikarski interes kao i u temeljitoj obradi upotrebe boja u narodnom rukotvorstvu.

Etnografsko značenje ima naročito opis bojenja pisanica i licitarskih proizvoda te lijevanje votiva.

Prvi napis završava svetačkim slikama na staklu koje su po podravskim selima raznosili putujući trgovci. Ovi su često puta bili pučki slikari što Turković potkrepljuje kazivanjima ondašnjih suvremenika. Oni su poput lončara mijenjali svoje proizvode za živu.

Današnje podravsko pučko slikarstvo samo je nastavak onoga nekadašnjeg. U drugom broju Podravskog zbornika (1976. god.) nastavlja zapažanjima i saznanjima o likovnoj kulturi i stvaralaštvu Podravaca.

Saznajemo nešto o igračkama, o kojima u literaturi ima vrlo malo objavljenog. Igračke su bile predmeti i alati izrađeni u malome (jarmovi, kose, srpovi, trlice, snovače). Bilo je tu i drugih vrsta igračaka među kojima se ističe zviždaljka od mlade vrbove kore, a obrađene su i kolektivne igre.

Potom nam daje prikaz stare podravske nošnje koja se već davno izgubila, a ostala je samo pseudonarodna nošnja od kupovne tkanine. On navodi i sela gdje se koja od njih nosi. Upućuje nas i na jedini lokalitet — Mičetinec gdje su se nosili **vezuvaki**, opanci pleteni od lika.

Lončarstvo je opisano kraće. Saznajemo da su osim domaćih lončara i tu išli na »menu« Jerovčani, a najzanimljivija posuda je **meljnjak** — lonac u kojem se čuvala melja.

Drugi napis završava Ivanjskim kresovima.

Treći broj (1977. god.) posvećen je kletima za koje Turković kaže da ih naš čovjek najviše voli. On piše: »Kleti, ta stara zdanja građena od pletera i brvenja na 'hrvatski vogel', pokrivena slamom od pamtivijeka su uronjena u ovaj pejzaž. Zajedno s njim čine jedinstveno obličje; rekao bih da ne postoji prikladnijeg kraja za njih. Ali one polako nestaju. I stare preše s ogromnim prešpanom izgubile su svoj posao, a ognjište u kutu više se ne može nigdje naći. S time nestaje i ona poslovična čud goričarska, druželjubiva, veseljačka. Novi goričari donose ovovijeke navike i rekvizite, bruje motorne šprice i kultivatori, staro kostanjevo kolje je izgorelo, betonira se i drugo. Organiziraju se plantaže. Srušili smo stare krovove i gradimo 'vile' ružne i za ovo podneblje, arhitektonski promašene kao kad smo na obali nekog švicarskog jezera. Natječemo se tko će izmisliti 'ljepši' kič. Tu se ne može ništa, estetsko poimanje današ-

njeg čovjeka ne može se obraniti nikakvim prskanjem. Ostaje nam radost ako još negdje ugledamo slamom pokriveni, stari krov onako kako se to od vajkada radilo. Možda će naši ljudi jednog dana požaliti svoje sadašnje postupke, jer gorice su uz malo sluha za vlastitu tradiciju mogle ostati rezervat starog načina življenja. Dolazeće generacije nam to sigurno neće oprostiti.«

Spominje **ledvenice**, jame s ledom natkrivene slamnatim krovom, čiji je led služio za hlađenje **gverca** i **medice**.

Tu su zatim pčelinjaci (**vulinci**), dravski mlinoi i skele. Daje detaljan opis gradnje skele preko riječi jednog od graditelja.

Taj dio završava seoskom plastikom i to s posebnim naglaskom na drvo. Četvrti nastavak (1978. god.) posvećen je ornamentici, naročito na drvu i tekstilu, a nešto i na papiru i slami.

Etnografska gradnja objavljena u četiri broja Podravskog zbornika objedinjena je u proširenom opsegu (drvodjelstvo, poklade, glazbala) u knjizi »Podravsko rukotvorje«, štampanoj u biblioteci »Podravskog zbornika 1978. godine.

Knjiga je bogata slikovnim priložima među kojima su najvrednije stare fotografije seoskog života, koje je Turković sakupio u velikom broju.

Turković kao slikar, istraživač i sakupljač daje nam etnografsku građu s područja ludbreške, koprivničke i đurđevačke općine, pisanu jednostavnim jezikom, pristupačnu običnom čovjeku, ali zanimljivu i stručnjaku — etnologu, koji u njegovom djelu može naći masu korisne građe o seoskoj baštini Podravine, sakupljenu na jednom mjestu.

Pristup mu je likovni, jer u nekim pojavama objašnjava likovni izraz, ali i povijesni pošto za mnoge pojave daje povijesne usporedbe i objašnjenja.

U svojim djelima daje nam i riječnik manje poznatih riječi.

Turkovića više nema među živima, ali je svojom ostavštinom s nama, jer pisanim djelima (kao i slikarskim) on i dalje nastavlja živjeti.

Izvori:

- J. Turković: Podravsko rukotvorje, Koprivnica, 1978.
J. Turković: Podravsko likovno narodno stvaralaštvo 1—4, Podravski zbornik 1975, 1976, 1977, 1978.